

Vladimir MIHOLEK

HRVATSKA SELJAČKA ZADRUGA I MARVOGOJSKA UDRUGA U ĐURĐEVCU

U povodu 110. i 100. godišnjice osnutka

Hrvatska seljačka zadruga

Govoriti o razvoju seljačkoga zadrugarstva u Đurđevcu, i u Podravini, nemoguće je ne spomenuti Tomu Jalžabetića koji je bio pokretačka snaga seljaštva, kako na gospodarskome tako i na političkome polju. Početak njegova aktivnijeg rada na poljoprivrednome imanju poklapa se s osnivanjem podružnice Gospodarskoga društva (1891.) u Đurđevcu. Tada je kao četrdesetogodišnjak postao samostalan gospodar, pa je odmah pokazao velike ambicije i interes za poljoprivredu, osobito stočarstvo. Prema njegovoj tvrdnji, do 1892. godine loše se gospodarilo na obiteljskome imanju, sve dok nije došao u doticaj s gospodarskom literaturom. Vjerojatno se nakon osnivanja gospodarske podružnice odmah učlanio i počeo čitati *Gospodarski list* i razne gospodarske priručnike, pa je stekao zavidno znanje koje je znao primijeniti na gospodarstvu. Tako je na određeni način bio korak ispred ostalih seljaka. Tomu treba dodati i njegovu opću načitanost i organizacijske sposobnosti koje će ga kasnije odvesti čak i u politiku. Zanimale su ga sve grane poljoprivrede, ali najviše se iskazao u stočarstvu, odnosno govedarstvu, u kojem je zauzeo vodeću poziciju te stekao ugled među seljacima. Kasnije je na poticaj Stjepana Radića čak napisao i posebnu knjižicu¹, odnosno gospodarsku brošuru namijenjenu seljacima. Kao aktivan član, zastupao je podružnicu na skupštinama Gospodarskoga društva u Zagrebu, na kojima se posebno zalagao za seljaštvo. Istovremeno je često slao dopise *Gospodarskom listu* s upitima o raznim gospodarskim problemima, ali i pisma o svojim iskustvima na imanju. Međutim, podružnicu je napustio jer se nije mogao domoći rukovodeće pozicije koje su držali pripadnici mjesne inteligencije i veleposjednika. Oni jednostavno nisu htjeli prepustiti podružnicu u njegove ruke, iako im se nametao svojim radom, znanjem i sposobnošću.²

Život seljaka na početku 20. stoljeća bio je veoma težak. Nakon raspada se-

1 Brošuru pod naslovom *Prijelaz u bolji način gospodarenja s usjevnim redom* (1914.) tiskao je o svom trošku u Hrvatskoj seljačkoj tiskari u Zagrebu, kojoj je i sam bio jedan od osnivača i predsjednik njezina ravnateljstva (1907.-1912.).

2 Vladimir MIHOLEK, Podružnica Gospodarskoga društva u Đurđevcu 1891.-1907., *Podravski zbornik 2005.*, Koprivnica, 2005., 214-215.

ljačkih zadruga posjedi su bili rascjepkani tako da je većina njih bila 1-5 jut., pa su se seljaci kao takvi našli u teškome ekonomskom stanju s malim izgledima za oporavak. Siromašna gospodarstva koristila su za obradu zemlje krave, srednja volove, a samo bogata konje, pa su se takvi uvjeti privređivanja itekako odrazili i na prinose. Takvi mali posjedi teško su se održavali u konkurenciji s većim posjedima u Hrvatskoj, a opstojali su jedino velikim trudom uz ograničavanje troškova proizvodnje i vlastite potrošnje. Seljak je gotovo sve uzgajao na svojoj njivi, a pored toga se loše hranio, odijevao i slabo stanovao. Sve više se orijentirao na stočarstvo i svinjogojstvo kako bi uvećao vrijednost svoje primarne proizvodnje.³ Da bi unaprijedili svoja gospodarstva seljacima je bio potreban gotov novac, a mogli su ga dobiti jedino od lihvara, jer su štedionice, koje su tada djelovale, davale zajmove samo trgovcima i poduzetnicima, budući da je to bio njihov kapital.

Za Jalžabetića je 1900. godina bila prekretnica u njegovu životu i djelovanju. Te godine održan je u Zagrebu (3. rujna) Hrvatski katolički kongres na kojem se među raznim temama našlo i socijalno pitanje, odnosno stanje seljaka i sela. Ono se nikako nije moglo zaobići jer su seljaci činili 80% cjelokupnoga stanovništva hrvatskih zemalja, a trpjeli su velike moralne i materijalne nedaće. Donesenom rezolucijom predložene su konkretne zakonske mjere: zahtijevala se agrarna reforma, zatim, da se nasljednim pravom ograniči najmanja nedjeljiva čestica zemlje kako bi se izbjeglo pretjerano usitnjavanje zemljišnih posjeda, te da se ovršnim pravom ograniči oporezivanje seljaka kako bi ga se rasteretilo. Tu se rodila ideja o osnivanju seljačkih zadruga i banke koja bi podupirala njihov rad i preko njih davala seljacima potrebne zajmove. Već iduće godine nekoliko entuzijasta na čelu s nadbiskupom dr. Antunom Bauerom kreće s osnivanjem Hrvatske poljodjelske banke kao dioničkim društvom. Najveći dio početnog kapitala prikupio je sam Bauer obilazeći hrvatske krajeve. Tako je prikupio svotu od 800.000 kr. za kreditiranje seljačkih zadruga, pridobivši istovremeno dobar dio svećenstva koje je uložilo novac u dionice. Glavni zadatak banke bio je osnivanje poljodjelskih zadruga koje bi bile zasnovane na principu štedionica Vilhelma Raiffeisena iz Pruske. To bi bile seoske štedionice, a ujedno i zajmodavnice, tako da bi poticale seljake na štednju radi dobivanja zajmova.⁴

Saznavši iz novina o ovoj akciji, Jalžabetić je krajem 1900. godine počeo oko sebe okupljati mlade ambiciozne seljake s ciljem osnivanja seljačke zadruge putem koje bi se domogli svježeg novca. Neki su od tih seljaka otprije djelovali zajedno s Jalžabetićem u općinskome poglavarstvu, te kao pravaši bili opozicija pripadnicima mađaronske Narodne stranke. Kako bi dobio savjete, vjerojatno je

3 Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Struktura seoskog posjeda u Podravini u prvoj polovini dvadesetoga stoljaća, *Podravski zbornik* 90, Koprivnica, 1990., 14-28.

4 Jure KRIŠTO, Prešućena povijest – Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850 – 1918., Zagreb, 1994., 173-174.; Željko MATAGA, Poljoprivredno zadrugarstvo Hrvatske – povijest, stanje, perspektive (1860.-1990.), Zagreb, 1991., 38.

preko đurđevačkog župnika Josipa Banješa došao u kontakt sa župnikom Ivanom Barbićem u sirotištu u Zagrebu, koji je bio jedan od osnivača banke i imao iskustva s osnivanjem zadruga diljem Hrvatske.⁵ Župnik Banješ posjedovao je dionice Poljodjelske banke, pa je svakako imao razloga pomoći Jalžabetiću, a na ruku mu je vjerojatno išao i Đurđevčan Matija Kolar⁶ iz Zagreba, koji je na osnovi svojih dionica (br. 163, 164, 165, 830, i 831) postao članom ravnateljstva spomenute banke.⁷ Zanimljivo je da je u užem rukovodstvu banke bio još jedan Podravec, Rudolf Galjer iz Sesveta Podravskih, koji se namjestio u banci nakon svršenih trgovačkih nauka u Zagrebu i Visokoga gospodarskog učilišta u Križevcima. Trgovački i gospodarski obrazovan, s dobrim poznavanjem života i gospodarenja na selu, bio je odličan novi činovnički kadar u banci. Kasnije je bio aktivan i u zadrugarstvu, a sudjelovao je i pri osnivanju Saveza hrvatskih seljačkih zadruga. Svi trojica vjerojatno su na određeni način podržavali Jalžabetića u radu, koji je 1911. godine i sam postao članom ravnateljstva spomenutog saveza.⁸

Stvorivši jezgru budućih zadrugara, Jalžabetić je 12. veljače 1901. godine dao javno proglasiti da će se u dječjačkoj školi uskoro održati skupština, odnosno prvi inicijativni sastanak. Odazvalo se podosta ljudi, koji su bili detaljno upoznati o radu takvih štednih udruga, no za članstvo su se odlučili uglavnom njegovi politički istomišljenici, seljaci članovi općinskoga poglavarstva, koji su imali povjerenja u Jalžabetića. Većina njih je odmah uplatila po 14 kruna članarine, te su se potpisom obvezali da će uplatiti određeni broj dionica po 25 kr. Kad je pojedinac otplatio sve dionice, tek onda je mogao dobiti zajam uz kamatu od 7,5%, ali uz jamstvo 15 puta veće od podignute svote. Takvi uvjeti nisu se svijedili ostalim seljacima, no boljih nije bilo. Jedan od nezadovoljnih pesimistički je prokomentirao: “Tu bomo mogli dobiti zajma kaj si kupimo krpja na opanke!”⁹ Unatoč tomu, Hrvatska seljačka zadruga osnovana je 2. lipnja 1901. godine, a potvrđena dopisom (br. 2621) Kraljevskog sudbenog stola kao trgovačkog suda u Bjelovaru od 27. srpnja 1901. godine, u kojem javljaju po odvjetniku Andriji Peršiću da je zadruga registrirana. Time su registrirana i zadružna pravila donešena na osnivačkoj skupštini. Zadruga je počela s radom 28. studenog te godine. Za predsjednika je izabran Ivan Ređep, a u ravnateljstvo su ušli još i Valent Hodalić, Štefan Lovrak, Štefan Štefanov i Petar Fuček st.¹⁰ Bila je to druga takva

5 *Zadrugar*, kalendar Hrvatskih seljačkih zadruga za 1912., Zagreb, 1911. (dalje *Zadrugar*)

6 Matija Kolar (1840.-1913.), tada umirovljeni mjernik i kraljevski arhivar mapa u Zagrebu, čovjek u dobrim vezama s ondašnjim zagrebačkim političarima i odvjetnicima, opozicionar i pristaša Neodvisne stranke, te član ravnateljstva Prve činovničke udruge u Zagrebu.

7 Prijepis oporuke župnika Josipa Banješa iz Spomenice Župe sv. Jurja u Đurđevcu; Oporuka Matije Kolar, ovjereni prijepis od 24. rujna 1912. godine u Zagrebu. Oporuka je u mojem posjedu.

8 *Zadrugar*, za 1924., Zagreb, 1923., 132.

9 *Hrvatski narod*, 9, 28. II. 1901. U članku nije naveden datum sastanka, no zasigurno je održan krajem veljače ili početkom ožujka.

10 Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga, ZSOJ u Zagrebu, kut. 12/605, zadruga u Đurđevcu, Hrvatski

zadruga u ovom dijelu Podravine. Nešto prije, iste te godine, osnovana je zadruga u Novigradu (19. svibnja), a kasnije u Virju, Miholjancu i Virovskim Konacima (1903.), Čepelovcu i Šemovcima (1904.), Sesvetama i Ferdinandovcu (1905.), Kalinovcu (1906.), Molvama (1909.) i Đurđevačkim Konacima (1920.).¹¹ Svrha zadruga bila je da na temelju uzajamnosti pomaže svoje zadrugare u njihovim gospodarstvenim potrebama, da ih upućuje na pošteno i uredno življenje i da u njima budi svijest za štednju.

Kako je bilo planirano, zadrugu je trebala pratiti spomenuta banka, no ona u to vrijeme još nije mogla zakonski djelovati jer se od strane vlasti otezalo s odobravanjem njezinih pravila, kao i pravila pojedinih zadruga. Bile su to posljedice mađaronske politike kojoj je na čelu bio ban Khuen - Hedervary. Zato su prvoosnovane seljačke zadruga bile primorane biti u financijskoj svezi s Prvom hrvatskom štedionicom, pa je poradi toga rad tih zadruga bio u početku vjeresijske naravi, i bez osobita djelovanja na gospodarski život, a napose na život maloposjednika. Štedionica pak nije brinula za članove tih zadruga jer su oni za nju bili samo obični klijenti. Kako Jalžabetić nije mogao doći do planiranog novca, za pomoć se opet obratio župniku Barbiću, koji je preko Milana Amruša, narodnog zastupnika, isposlovao zadruzi zajam kod Prve hrvatske štedionice u Zagrebu u iznosu od 8.000 kruna. Prve zajmove zadrugari su dobili 28. studena te godine. Budući da Jalžabetić i članovi ravnateljstva nisu bili toliko vješti administriranju, do večeri tog dana izdali su tek 17 zajmova. Radili su sporo ali uredno, jer se od seljaka i nije moglo očekivati da će posao obavljati kao bankovni činovnici. Očito zbog zavisti, netko od političkih protivnika prijavio ih je banci zbog navodnih nepravilnosti u radu s novcem, pa je Jalžabetić trebao s knjigama ići kod Milana Vaničeka, revizora banke. Ispostavilo se da su sve knjige bile u redu, pa je otklonjena svaka sumnja u bilo kakve malverzacije. Vaniček je ipak zahtijevao da se preostali novac položi u Prvu podravsku štedionicu u Đurđevcu. Jalžabetić se tome usprotivio te naveo da nema potrebe, budući da je poslovanje uredno, a to bi ujedno bilo i pogubno za zadrugu. Samo je svojom sposobnošću i ugledom uspio odvratiti revizora. Kasnije je s njime čak bio u prijateljskim odnosima kad je ovaj postao ravnateljem Poljodjelske banke.¹²

Podmetanja je bilo i kasnije. Problem s jednim zajmom dospio je 1906. godine i na novinske stupce. U devetom broju *Hrvatskih zastava* objavljen je članak u kojem se Jalžabetića optužuje da je otkazao zajam Miji Balatincu i da mu je uknjižio¹³ posjed. Smatrajući to objedama đurđevačkih frankovaca, Jalžabetić je dao

državni arhiv u Zagrebu (dalje Središnji savez); Trgovinska komora, Registar – dionička društva i zadruga, III. knj., sign. 40103, Državni arhiv u Zagrebu.

¹¹ *Zadrukar*, za 1912, Zagreb, 1911.

¹² *Zadrukar*, za 1928., Zagreb, 1927., 58-59.

¹³ Seljačke zadruga s đurđevačkoga područja dale su 1930-ih godina tiskati obrazac (N.T. 23/II. 1932. – Obr. 237) za uknjižbu prava zaloga na nepokretninama koji se upućivao Sreskom sudu u Đurđevcu (zemljišno-knjižni predmet).

Dučan Hrvatske seljačke gospodarske udruge u Đurđevcu

odgovor u *Hrvatskim novinama*. Spomenuti Balatinec neredovito je otplaćivao zajam, na što ga je Jalžabetić i upozorio, a potužio se i Balatinčev rođak koji mu je bio jamac, bojeći se da ga ne opterete zajmom. Stoga je Jalžabetić bio primoran uknjižiti njegov posjed, ali mu zajam nije otkazao. Oba slučaja jasno oslikavaju uplitanje politike u zadružne poslove, jer je u Đurđevcu bila velika konfrontacija između frankovaca, koje je predvodio veleposjednik Martin Starčević, brat narodnih zastupnika Mileta i Davida, i radićevaca Tome Jalžabetića. Takvih objeda i podmetanja bilo je puno u to vrijeme jer se krug oko Starčevića osjećao ugroženim od običnih seljaka koji su se počeli uzdizati, ne samo na gospodarskom, već i na političkom planu.¹⁴ Naime, Jalžabetić je tada već dobro zagazio u politiku jer se povezao sa Stjepanom Radićem, te bio suosnivač Hrvatske pučke seljačke stranke i počeo okupljati istomišljenike u Đurđevcu i okolici.

Zadruga se ubrzano širila, pa je toliko ojačala da je već 1903. godine kupila kuću na crkvenom trgu, 1914. na susjednoj parceli podigla novu prizemnicu, a 1922. godine na staroj dala izgraditi kat. Stara je kuća posjedovala dvije prostorije. U jednoj je uredovala zadruga, a u drugoj je stanovao trgovac Štefan Fuček. Zato se i prišlo gradnji nove. Podizanje nove zgrade koštalo je 380.000 din. Iako je zadruga raspolagala malom pričuvom (31.789,40 din.), ipak se odlučila na gradnju namirivši preostalu svotu od zadružnih uložaka koji su krajem 1921. godine iznosili 1.060.915,29 din. Naravno da su tu pomogli i zadrugari novčanim prilozima i vlastitom radnom snagom. Budući da je nova zgrada bila dovoljno velika, zadruga je i nadalje držala stanare da si barem vrati određeni dio novca. Tako su, naprimjer, 1930. godine u njihovim prostorijama stanovali brijač Matija Valek (stanarina 350 din. mjesečno) i krojač Ljudevit Holler (2.000 din. godišnje).

¹⁴ *Hrvatske novine*, 12, 22. III. 1906.

Nakon prvoga dobivenog zajma, već iduće godine podignut je novi od 50.000 kr., ali sada od Poljodjelske banke, a 1903. godine zajam od 100.000 kr. Zadruga je te godine svojim članovima izdala zajmova u vrijednosti od 101.347,04 kr. Njezina cjelokupna imovina 1902. godine iznosila je 54.483,40 kr., od koje je 52.778 kr. bilo izdano u obliku zajmova, 250 kr. bilo je u vrijednosnim papirima, 488,96 u gotovini u blagajni, 671, 44 kr. prenosnih kamata od primljenih zajmova i 295 kruna vrijednost inventara (našastar). Prihod u blagajni je iznosio 3.332,79 kr., od kojih 788 kr. upisnine, 2.499,93 kr. kamata od izdanih zajmova, te 44,86 kr. raznih primitaka. Dobitak je iznosio 475,72 kr. od kojih je blagajnik nagrađen sa 100 kr., predsjednik sa 80, a članovi nadzornog odbora sa po 25 kr. Pričuвної zakladi pripisano je 70,72 kr. Od 1903. godine prihodu je pripisivana i stanarina (60 kr; 216 kr 1904. godine) za zadružne prostorije. U 1906. godini zabilježen je dohodak od 611 kr od kupljenih dionica Poljodjelske banke.¹⁵

Hrvatska poljodjelska banka počela je djelovati 1. srpnja 1902. godine, pa su zadruge odmah s njom stupile u savez. Banka je mogla odmah jeftino dobiti potreban novac, a ujedno su porasli i ulošci zadrugara. Kamate su bile niže nego u ostalim bankama i štedionicama. Očigledno da je zadruga uspješno poslovala, no unatoč svemu napredak je ostvaren, ali teško. Do olakšanja je došlo 1903. godine nakon odlaska s vlasti bana Khuena Hedervaryja. Odmah je osnovana i Hrvatska seljačka gospodarska udruga preko koje su seljaci mogli nabavljati sjeme, poljoprivredne alate i strojeve, te drugu robu. Jalžabetić ju je osnovao zajedno s Antunom Delačem, Štefom Štefanovim, Valentom Hodalićem i Mijom Svetcem.¹⁶ Udruga je upisana u sudski registar 9. siječnja 1904. godine.¹⁷ U udruzi je Jalžabetić postao predsjednikom i blagajnikom, što je tada bilo vrlo rijetko da jedna osoba obavlja obje funkcije. Bilo je to veliko povjerenje zadrugara u Jalžabetića. Nije ni čudo, jer je u to vrijeme Jalžabetić bio općinski odbornik, županijski zastupnik i vođa Radićeva HPSS-a u Đurđevcu.

Postoje brojevi podaci ove udruge samo za 1908. godinu: 102 člana; imovina (u krunama): zajmova nema, vrijednosni papiri, inventar 988,88, nekretnina nema, zaliha robe 33.083,15, razni dužnici 3.590,99, gotovina 915,26; dugovina: zadružni dijelovi 3.500, štednih uložaka nema, pričuvna glavnica 10.851,91, duga Savezu nema, razni vjerovnici 24.276,87; troškovi: izravan porez 616,30, poreza od uložaka nema, razni troškovi 757,92, plaća 2.794 i stanarina 600.¹⁸ Ostale podatke o udruzi donosio je kalendar *Zadrugar*, no samo do 1913. godine. Podatci za sljedeće godine nisu objavljeni, već samo za zadrugu, stoga se ne zna dokad je udruga djelovala, no pojedini članovi istovremeno su obnašali

¹⁵ Središnji savez, kut. 14/605, bilance, HDA

¹⁶ Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Trnovit životni put Tome Jalžabetića, *Đurđevački zbornik*, Đurđevac, 1996., 249.

¹⁷ Registar – dionička društva i zadruge, III. knj., sign. 40103, Državni arhiv u Zagrebu

¹⁸ *Hrvatski zadrugar*, 1, 31. X. 1908.

određene funkcije u obje.

Tab. 1 Statistika Hrvatske seljačke gospodarske udruge u Đurđevcu

	1911.	1912.	1913.
broj članova	88	83	81
br. zadr.dijelova	2.590	2.390	2.350
pričuv. glavnica	7.862, 43	8.186, 22	8.186, 22
Ravnatelj	Jalžabetić	Jalžabetić	Jalžabetić
Blagajnik	Štefan Štefanov	Š. Štefanov	Š. Štefanov
članovi ravnateljstva	Š. Štefanov, A. Delač, M. Svetec, Vatroslav Tomica	Š. Štefanov, A. Delač, M. Svetec, V. Tomica	Š. Štefanov, A. Delač, M. Svetec, V. Tomica
Članovi nadzornog odbora	Tomica, Ivan Redep, Andro Fuček, Martin Vedriš, Štefan Kolar	Tomica, I. Redep, A. Fuček, Štefo Jančijev, Štefan Kolar	I. Redep, A. Fuček, Š. Jančijev, Valent Šabarić

Izvor: *Zadrugar*, koledar Hrvatskih seljačkih zadruga za 1911., 1912. i 1913.

Svrha zadruge bila je da bez ikakvoga vlastitog probitka pomaže svoje zadrugare u njihovim gospodarskim potrebama, i to na osnovi njihove štednje. Osnovni zadatci zadruge bili su: pribavljati i davati zadrugarima zajmove za gospodarske potrebe, pomagati savjetima, ali i novcem, osnivati druge ogranke, nabavljati i održavati strojeve i alate te ih iznajmljivati članovima po određenoj cijeni, po-duzimati nužne mjere za očuvanje zemljišnih posjeda svojih članova, odnosno sprječavati usitnjavanje parcela i njihovu prodaju u besćenje; održavati poučna gospodarska predavanja, usmjeravati zadrugare razumnom i moralnom načinu života, a posebno ukazivati na pijanstvo i rasipništvo koji najviše utječu na gos-podarsku moć seljačke obitelji. Zato nijedan rasipnik nije ni mogao biti članom zadruge. Stoga je svaki član bio dužan živjeti urednim i poštenim životom, i ne se odavati piću i kartanju. Zadruga je posredovala kod nabave gospodarski potrep-ština, prodaje njihovih proizvoda i kupnje zemljišta. Uprava zadruge sastojala se je od glavne skupštine, ravnateljstva, nadzornog odbora i blagajnika. Rad uprave bio je besplatan, osim blagajnika. Za pravovaljanost zaključaka bila je potrebna natpolovična većina skupštinarara. Sva zadružna tijela i funkcije birani su na tri go-dine, osim blagajnika koji je biran na neodređeno vrijeme. Prema pravilima, bla-gajnik nije mogao biti članom ravnateljstva niti upravnog odbora. Ravnateljstvo i nadzorni odbor brojili su po pet članova koji nisu smjeli biti u bližem krvnom srodstvu. Skupština je još birala i takozvani obranički sud koji je rješavao sporove između zadruge i zadrugara, te zadrugara međusobno. Svaki spor je trebao biti predan obraničkom sudu da on pokuša izmiriti zavađene stranke. Ako u tome ne bi uspio, tek onda je spor mogao biti upućen kotarskom sudu. Sredstva zadruge sastojala su se od upisnine, dijelova zadrugara, pričuvne glavnice i gospodarske zaklade, uložaka na štednju, te zajmova. Upisnina je, kao sastavni dio pričuvne

glavnice, iznosila 4 krune, a članom je mogla biti i kućna zadruga, ali samo uz dozvolu kotarske oblasti. Zadružni dio morao je uplatiti svaki zadrugar (10 kr. godišnje), i ukamaćivao se. Kao takav je bio svojina svakog zadrugara i nijedan ga nije mogao izvaditi niti prenijeti na drugoga. Vraćao se samo onima koji bi istupili iz zadruge ili bili isključeni, kao i nasljednicima umrlih članova. Novac se dobivao 14 dana nakon održavanja redovne glavne skupštine za onu poslovnu godinu u kojoj je prestalo članstvo, no u cijelosti samo onda ako su obveze zadruge za tekuću godinu bile pokrivene pričuvnom zakladom i ostalom imovinom zadruge. U protivnom, vraćao se u onom iznosu koji je preostao nakon pokrića tih obveza. Pričuvna glavnica sastojala se od čistog dobitka i upisnina, a služila je za pokriće eventualnih šteta. Mogla se uložiti kod Saveza hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu ili u državne vrijednosnice i nekretnine za koje bi Savez dao dozvolu. Svaki ulagatelj je primio uložnu knjižicu na koju je mogao stavljati svoje novčane uloge. Ukamaćivali su se ulošci od najmanje dvije krune i to od prvog dana u sljedećem mjesecu. Kod isplate uložaka računale su se kamate do kraja onog mjeseca koji prethodi mjesecu kada je isplata izvršena. Kamate su se obračunavale krajem svakoga polugodišta i pridavale se glavnici. U slučaju pomanjkanja vlastitog novca zadruga je mogla uzimati novac u zajam od središnjice u Zagrebu, ili uz njezinu dozvolu od drugih novčarskih ustanova. Svaki zadrugar mogao je podići zajam najviše do 600 kr. Zajam je mogao biti i manji ako je tako odlučila skupština. Za veći iznos (najviše do 1.500 kr.) trebalo je dobiti suglasnost ravnateljstva, nadzornog odbora i središnjice. Zajam se davao obično na tri, a najviše pet godina otplate. Kamate je određivala skupština, a smjele su biti veće 1,5 % od kamata koje je zadruga plaćala za posuđeni novac. Godine 1902. kamata na zajmove bila je 5,5 a kasnije 8 %. Za dobivanje zajma ispunjavala se pismena zadužnica koju su trebali potpisati primatelj zajma i jedan jamac (za zajam do 100 kr.), a dva jamca ako je zajam bio veći od te svote. Umjesto jamaca, zajam se mogao dobiti i uz hipoteku, ali samo odlukom ravnateljstva, dok se zajam na mjenice nije davao. Zajam se mogao otplaćivati u tromjesečnim ili polugodišnjim obrocima, odnosno prema dogovoru. Članovi ravnateljstva i blagajnik mogli su dobiti zajam samo ako je ravnateljstvo doneslo jednoglasnu odluku i uz pristanak nadzornog odbora. Budući član trebao je dostaviti pismenu molbu kojom prihvaća pravila, potpisati se u prisutnosti dvaju svjedoka i platiti upisninu od od 40 kr. Istupiti iz zadruge moglo se samo krajem godine, ali uz pismenu najavu barem tri mjeseca prije kraja godine, tako da zadruzi može isplatiti eventualni dug. Svaki član je bio dužan uplatiti zadružni dio, jamčiti solidarno cijelim svojim imetkom za sve obveze koje proizlaze iz pravila, čuvati probitke zadruge i dizati njen ugled, naročito ulaganjem vlastita novca, te uredno i pošteno živjeti. Zadruga je morala voditi sljedeće knjige: blagajnički knjigu, knjigu zajmova, knjigu uložaka, knjigu člano-

Đurđevac 1930.tih godina

va, knjigu za inventar i pomoćne knjige (dnevnik, vjeresijski arak i rokovnik).¹⁹ Ova zadružna pravila iz 1920. godine, a donešena na glavnoj skupštini 29. lipnja 1919. godine, po svemu su ista kao i prva pravila koja su pohranjena u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu. Razlikuju se samo po vrijednosti danih zajmova. U njima stoji da je najveći iznos zajma 2.400 kr. On je mogao biti i veći (do 8.000) ako je to izglasovalo zadružno povjerenstvo a potvrdio Savez. Zadruga je do 1908. godine izdala ukupno 388 zajmova, a 1909. godine još 63 zajma. U računskom zaključku stoji da svi članovi uredno otplaćuju zajam, osim nekoliko nemarnih kojima su slane opomene o njihovu trošku (20 filira). Iduće godine izdano je 69 zajmova u vrijednosti od 22.400 kr. Od toga je na kupovinu zemljišta utrošeno 16.000 kr., za gospodarske zgrade 4.300, za stoku 1.800, a za ostalo 300 kr. I sljedećih godina omjer je ostao približno isti, pa se može zaključiti da je većina zajmoprimaca veći dio novca tada utrošila na okrupnjavanje zemljišnog posjeda. Mali zajmovi dizani su uglavnom za poljoprivredne strojeve. Tomu u prilog govore podatci iz računskog zaključka za 1910. godinu kada je zadruga kupila od braće Ordelt iz Lipika strojeva u vrijednosti od 2.868,46 kr., uz plaćenih 25 kruna Đuri Boltekoviću za prijevoz. Josip Fuček kupio je sječkaru s četiri noža (62 kr.), Antun Belobrk reparu (platio 20, dug 22 kr.), Tomo Jalžabetić vitlo i pumpu za gnojnicu (platio 290, dug 186,46 kr.), Đuro Marenčić reparu za 40 kr., Mijo Dorčec sječkaru (platio 10, dug 42 kr.), Đuro Nikša sječkaru (platio 30, dug 36 kr.), te Štefo Miklič (platio 20, dug 40 kruna), Đuro Šoš, Đuro Matoničkin, J. Jančijev, Martin Horvat, Ivo Horvat, Ivo Kožar, Mato Miklič, Marko Bukovčan, Petar Bažulić, Martin Filjar, Štefo Kudumija i Mato Tomašek koji su kupili sječkaru odmah plativši po 62 kr. Reparuru je uzelo i Antun Delač (42 kr.), s

¹⁹ Pravila Hrvatske seljačke zadruge u Gjurjevcu, Gjurjevca, 1920.; Milan KIEPACH, Poslovnik za Hrvatske seljačke zadruge koje stoje u poslovnoj svezi s Hrvatskom poljodjelskom bankom u Zagrebu, Zagreb, 1902.

time da je ostao dužan cijelu svotu. Do kraja 1916. godine zadruga je vratila sve zajmove uzete od Poljodjelske banke, vrativši joj te godine zadnjih 31.000 kr. I te godine članovi su uredno otplaćivali zajmove, osim dvojice zadrugara.

Tab. 2. Zadruga statistika

članova	zadr. dijelovi	pričuvna glavnica	štedni ulošci	izdano zajmova
297	3.100	2.476,91	10.288,20	-
289	-	-	-	63
285	3.030	3.384,55	29.114,93	69
287	2.930	3.381,05	32.269,69	128
288	3.070	3.548,52	34.530,21	85
300	3.100	3.760,36	26.056,06	79
320	3.430	4.781,10	28.417,22	-
302	3.300	5.704,92	70.322,40	-
294	3.170	7.008	109.935,15	-
292	2.920	7.377,72	143.804,10	-
448	4.480	19.898,10	355.059,42	-
500	5.500	20.574	314.110,87	-
504	5.740	31.757,40	985.989,93	-

Izvor: *Zadrugar*, koledar Hrvatskih seljačkih zadruga za 1911.-1917., 1920.-1922.; *Hrvatski udrugar*, 1, 31. X. 1908.; Spomen-knjiga Središnje sveze hrvatskih seljačkih zadruga pod okriljem Hrvatske poljodjelske banke, Zagreb, 1912., 72.

Kako se broj zadruga godinama povećao došlo je do potrebe reorganizacije zadruga djelovanja, o čemu je bilo riječi na svezadružnom sastanku u Zagrebu 31. ožujka 1910. godine. Tom prilikom Jalžabetić je, kao izaslanik đurđevačke zadruge, izabran u odbor za izradu nacrtu reforme zadruga organizacija. Ubrzo je došlo do osnivanja Središnjeg saveza hrvatskih seljačkih zadruga kao organa Hrvatske poljodjelske banke. Zadruga su istovremeno organizirane po skupinama, a đurđevačka je pripala Bjelovarsko – križevačko - požeškoj skupini. Osnivačka skupština ove skupine održana je 24. studena u Novoj Gradiški, na kojoj je Jalžabetić izabran za predsjednika. Sjedište skupine bilo je u Đurđevcu. Na skupštini je donesen i nacrt rada ove skupine koja se orijentirala na što razumnije obrađivanje oranica i livada, na unaprjeđenje uzgoja domaće stoke i njezinu prodaju, na unaprjeđenje voćarstva i vinogradarstva, te osnivanje zadruga pecara za voćne rakije. Osobito je dat naglasak na nabavu željeznih plugova, dublje oranje, uporabu umjetnih gnojiva, sjetvu kukuruza i šećerne repe, proizvodnju djetelinskoga sjemena, te na osnivanje marvogojskih zadruga. U svojem izlaganju Jalžabetić je tada izjavio da su Podravci za 20 godina napredniji u gospodarstvu od Posavaca, što su mnogi držali presmjelim, izrazivši da bi se u to rado htjeli uvjeriti. Ta prilika pružila im se 2. ožujka 1911. godine, kada je u Đurđevcu održana prva

odborska sjednica skupine. Tada je Jalžabetić poveo posavske odbornike u obilazak nekoliko đurđevačkih naprednih seljaka, kako bi ih razuvjerio. Imali su što i vidjeti: nove staje, propisana gnojišta s jamama za gnojnicu koju odvoze bačvama na njive, krave koje daju do 20 litara mlijeka dnevno, telad koja se ne prodaje ispod 200 kr. (dvostruko više nego u Posavini), krave čiste i očešljane u vrijednosti od 800-900 kr. (ondje 300-400 kr.), itd. Na to je odbornik Petar Vudi rekao: "Zato može seljak koji ima 10-12 jutara zemlje othraniti 8-10 goveda, što kod nas ne može nitko".²⁰ Jedan zbor ove skupine održan je u Đurđevcu 20. studena 1913. godine, a na kojem je bilo prisutno preko 110 zadrugara iz 38 zadruga. Na zboru je dr. Mandekić predavao o ophodnji i uvađanju krmnoga bilja, Pavao Cesar o regeneraciji vinograda, a Rudolf Galjer o svilogojstvu i postupku s dudovima i svilcima.²¹ Jalžabetić se nametnuo svojim radom pa je pored rukovodećega mjesta bjelovarsko – križevačko - požeške skupine ušao i u ravnateljstvo Saveza hrvatskih seljačkih zadruga (1911.). Bio je aktivan u mnogim raspravama, davao razna predavanja i prijedloge na dobrobit hrvatskoga, a posebice đurđevačkoga gospodarstva. Na sastanku Hrvatskih seljačkih zadruga (5. travnja 1907.) predavao je o uporabi bućinih koštica, a na svezadružnom sastanku (2. travnja 1908.) govorio je o uzgoju simentalškoga goveda, te je potaknuo zadruge da se slože i putem vlade nabave potrebna goveda, ali bez dražbe. Na sjednici glavnog odbora Saveza (11. svibnja 1911.) založio se za opći uzgoj teške konjske pasmine, osobito u đurđevačkom kotaru; na sjednici upravnog odbora skupine (20. listopada 1913.) prikazao je način gospodarenja u đurđevačkom kraju, te je predložio da se u Đurđevcu osnuje uljara za proizvodnju bućina ulja.²²

Zadružna statistika na kraju 1910. godine prikazuje podatke: 285 članova; imovina (u krunama): gotovina 15.729,33 vrijednosni papiri 1.750, zajmovi 91.067, nekretnine 13.575,98, zaliha robe 2.220,11, inventar 573,60 i razni dužnici 1.184,12; dugovina: dug banci 90.000 i razni vjerovnici 570,66; troškovi: beriva 660, poslovni kamatni porez 78,90 i razni troškovi 543,67 (ostatak prikazan u tab. 2.).²³

Od 1904. godine posjedovala je i vlastitu trgovinu²⁴, koja je poslovala u okviru gospodarske udruge, na što je banka negodovala bojeći se riskantnih poslova i špekulacija, ali se ova investicija pokazala isplativom za zadrugu. Uz raznu robu za poljoprivredu, prodavala se: modra galica, umjetni gnoj, šećer, octena kiselina,

20 Spomen-knjiga Središnje sveze hrvatskih seljačkih zadruga pod okriljem Hrvatske poljodjelske banke, Zagreb, 1912., 7, 34, 60 – 61.; *Hrvatski udругar*, 4, 1. IV. 1910. i 4, 1. IV. 1911.

21 Vladimir ŠTEINER, Hrvatske seljačke zadruge, Zagreb, 1915., 53.; *Hrvatski udругar*, 12, 1. XII. 1913.

22 *Hrvatski udругar*, 7, 30. IV. 1907.; 7, 30. IV. 1908.; 6, 1. VI. 1911.; 11, 1. XI. 1913.

23 Spomen-knjiga ..., 172.

24 Kod Trgovačko-obrtničke komore u Zagrebu trgovina je registrirana 17. siječnja 1907. godine. Udruga je otvorila trgovinu i u Ferdinandovcu. Trgovačko-obrtnička komora u Zagrebu, Registar trgovaca kraljevske kotarske oblasti u Gjurjevcu, sign. 40168, Državni arhiv u Zagrebu.

vapno, žigice, petrolej, sol, kolomaz, sjeme crvene djeteline i lucerne, rafija, gumena crijeva za prskalice, pamuk, benzin, građevni materijal i drugo. U trgovini mogli su se kupiti razni poljoprivredni strojevi: sječkare, repare, drljače, vitla (geplini), vjetrenice i mlatilice. Tako su po inventuri na kraju 1920. godine utvrđene sljedeće zalihe u trgovini: rafija 37 kg (48 kr./kg), 18 komada crijeva za prskalice (50 kr. /kom.), 44 gumene pločice, 118 paketa pamuka (300 kr./paket), 550 kg benzina (25 kr./kg), 10 kg lucerne (40 kr./kg), 580 kg modre galice (20 kr./kg), 12 kanta petroleja (300 kr./kanta), i 20.500 komada cigle²⁵. Isprva je zarada trgovine bila mala, pa i ne čudi strahovanje banke, ali je promet ubrzo povećan, pa je ona 1916. godine iznosila 4.958,40 kr. Nakon 1929. godine nema podataka o trgovini, tako da se ne zna je li ona i dalje djelovala. Zadruga je posjedovala i vlastite strojeve koje je uz određenu naknadu iznajmljivala zadrugarima, ali i ostalim seljacima. Tako je trijer 1918. godine zaslužio 194,60 kr.

U izvješću ravnateljstva zadruge Savezu za 1921. godinu, hvali se dobar promet robe u trgovini, a također i uprava jer je zadruzi pristupio veći broj članova. Ravnateljstvo primjećuje da bi zadruga bolje poslovala kad bi članovi bili bolje prožeti zadrugarskim duhom i imali u vidu združnu korist, a ne samo svoju. Zatim, članstvu su ukazivali da vrbuju nove članove radi zajmova, jer su združne kamate manje nego u bankama. Iskazana je i dobit zadruge od 4.985,44 kr. Za 1922. godinu prikazan je primitak od 15.071,71 kr. od kamata tekućeg računa kod Poljodjelske banke, 88 kr. od uložnih knjižica, 55 kr. od zarade stroja, 11 kr. troškova opomena, 1.901 kr. od prodanog materijala stare srušene kuće i 642,60 kr. kamata koje je vratila zadruga iz Prugovca za posuđeni novac. O združnim problemima govorilo se u izvješću za 1928. godinu u kojem je riječ o krizi prijašnjih godina, a odnosi se to na prodaju, cijene poljoprivrednih proizvoda, ali i na prirod koji je podbacio zbog suše. Primjećuju da još mnogi seljaci drže novac u bankama koje im ne daju zajmove, već ih zato traže od zadruge, iako nisu članovi. Zbog toga su snizili kamate na 10%, uz napomenu da su 1925. godine one iznosile čak 18%.

U određenim slučajevima zadruga je pomagala svoje članove manjim novčanim svotama. Naprimjer, Ivi Kožaru je dano 8 kr. za ugljen (1909.), Đuri Frančini 30 kr. za jedan hvat drva (1909.), Tomi Kranjčevu 10 kr. kao pomoć za obnovu pogorjele kuće (1910.), dok je 5.400 din. poklonila za gradnju crkve, odnosno prozorske vitraje (1929.).

Rukovodstvo zadruge činili su uglavnom Jalžabetičevi simpatizeri, ugledni seljaci i pristaše seljačke stranke: Valent Hodalić²⁶ (blagajnik od 1905. do 1911. i

25 Središnji savez, kut. 14/605, bilance, HDA

26 Valent Hodalić (Đurđevac, 1867.-1944.) kao član HSS-a izabran je (1927.) za narodnog zastupnika u Saboru, te bio predsjednik ogranka Seljačke sloge (1926.) i član Zadruge naprednih livadara u Đurđevcu.

član up. odbora), Mijo Svetec, Ivan Ređep, Mijo Blaga, Štefo Štefanov²⁷, Vatroslav Tomica (opć. blagajnik), Štefo Jančijev, Antun Delač, Štefan Kolar, Štefan Lovrak, Milan Drakšić²⁸ (član nad. odbora 1913. – 1917.), Štefo Novosel, Andro Fuček (blagajnik 1911. – 1917.), Florijan Kovačić (blagajnik 1918. – 1923.) i drugi. Tomo Jalžabetić bio je na čelu zadruga punih 19 godina, od 1905. do 1923. godine, i u tom periodu zadruga je najbolje poslovala. Njegov odlazak s vodstva zadruga otprilike se poklapa s padom njegove popularnosti u HSS-u, jer je sve češće dolazio u sukob s vodstvom stranke. Stranku je napustio u prosincu 1924. godine zbog neslaganja oko vođenja financija, te zbog ulaska stranke u Zelenu internacionalu, a vodstvo stranke pomalo ga je zaobilazilo davajući prednost obrazovanijem kadru. S čela zadruga otišao je baš u vrijeme kada počinje opadati financijska snaga zadruga, koja je bila posljedica svjetske krize, odnosno pada cijena u poljoprivredi, obrtu i industriji. Nakon njega za predsjednika dolazi Štefan Kolar, a od 1934. godine na čelu je Marko Matkov, sve do 1942. godine. Ujedno je to i posljednja godina o kojoj ima podataka u Hrvatskome državnom arhivu. Dopisom Okružnog suda u Bjelovaru od 30. srpnja 1940. godine (br. 444 / 02-58), a prema novom zakonu o privrednim zadrugama, Hrvatska seljačka zadruga mijenja ime, te se u trgovačkom registru vodi pod imenom Kreditna hrvatska seljačka zadruga. Prema novim pravilima, koje je zadruga donesla na glavnoj skupštini 28. travnja, zadruga ne pokriva više Đurđevac, već cijelu istoimenu općinu. Na kraju 1941. godine imala je 461 člana, dok je 1939. godine bilo učlanjeno 508 zadrugara. Najviše ih je bilo 1931. godine (605).

Nešto više podataka o zadruzi tih godina daje nam izvješće Josipa Žerjava, koji je obavio reviziju zadruga 9. veljače 1942. godine. Prethodna revizija obavljena je još 1927. godine, no o njoj nema nikavih sačuvanih dokumenata. U njegovu zapisniku stoji da je zadruga imala svoju zgradu na Poglavnikovom trgu 4 (danas Trg sv. Jurja). Blagajnik je od 1926. godine Tomo Hajduković, s plaćom od 400 kuna. Od 1939. godine poslovao je i knjigovođa Ivan Jozek uz plaću od 250 kuna. Oba su polazila Savezov tečaj za blagajnike. Uredovali su četvrtkom i nedjeljom. U kasi je zatečena gotovina od 42.819, 75 kuna, koja je u skladu s knjigom. Kasa je željezna i nije osigurana. U prizemlju zgrade nalaze se tri lokala, jednosoban stan i dva zahoda, dok je na prvom katu velika dvorana, jedna soba i zahod. Kat zajednički koriste seljačka zadruga, dvije stočarske udruge, te livadarska zadruga. U dvorišnoj zgradi je soba s hodnikom, dva skladišta, zatim štagalj i staja s šupom. Iznajmljena su dva lokala s jednosobnim stanom (brijačnica i trgovina Bata) uz zajedničku najamninu od 1.100 kuna mjesečno. Sve četiri zadruga

27 Štefanov bio je i član glavnog odbora Hrvatske republikanske seljačke stranke (1925.), općinski načelnik (1928.-1929.) i mjesni sudac za Općinu Đurđevac (1910.).

28 Drakšić, kao klobučar, djelovao je i u mjesnoj organizaciji Saveza hrvatskih obrtnika u Đurđevcu kao blagajnik (1907.-1920.) i član upravnog odbora (1920.-1925.).

zajednički plaćaju režije. U prizemlju besplatno stanuje pazikuća Ivan Fuček. Vrt popola uživaju brijač i Fuček. Novi članovi moraju uz redovne upisnine i poslovne udjele uplatiti i doprinos za gradnju zgrade od 50 kuna koji odgovara četirima nadnicama onih koji su dali težaka kod gradnje. Sve zgrade su bile osigurane od požara. Vrijednost nekretnina u knjigama iznosila je jednu kunu, a porezni je ured 1941. nekretnine procijenio na 90.000 kuna, a 1942. godine na 250.000 kuna. Od pokretnina su zabilježeni: blagajna, dvokrilni ormar, stakleni ormar, stol, 4 stolice, dvije klupe, 4 željezne peći, trijer, drljače, stara decimalna vaga i još neke sitnice (slike, škare, tintarnica i dr.). Od vrijednosnih papira zadruga je posjedovala 25 poslovnih udjela Saveza od po 100 kuna, 10 komada 3%-ih bonova (1233 kune) i 4%-ne agrarne obveznice u iznosu od 170.000 kuna kao polog za lombardni zajam kod Poštanske štedionice. Posjedovala je i šest dionica Hrvatske seljačke zadružne banke od po 100 kuna, jednu od 1.000 i jednu od 2.500 kuna, ali su bile neprijavljene Ministarstvu obrta, veleobrta i trgovine. Zadruga se nije bavila robnim poslovanjem, ali je na molbu kotarskog predstojnika preuzela općinsku aprovizaciju brašna, jer su lokalni trgovci tražili za taj posao veliku zaradu. Godine 1936. posjedovala je pričuvnu zakladu od 216.012 19. dinara, od koje je 215.000 dinara dala za sanaciju Saveza, ali do konca 1941. godine savjesnim radom prikupila je već novu pričuvu (21.373,93 kune). Unatoč teškim ratnim vremenima ipak je davala zajmove. U izvješću navedeno je materijalno stanje za 1940. godinu. Od imovine je bilo 9.497,93 kune u gotovini, 490 kuna na tekućem računu kod Saveza, 35.063 kune vrijednosnih papira, 244.371,50 kuna u izdanim zajmovima, PAB račun 3% obveznice od 5.210 kuna, 170.000 kuna pologa u Poštanskoj štedionici, te po jedna kuna za nekretnine i inventar (ukupno 464.634,43 kune). Pod rashodom je navedeno: 2.676 kuna kamata na primljene zajmove, 7.753 kuna kamata uložaka redovite štednje, 1 kuna kamata uložaka stalne štednje, 234,25 kuna poreza od kamata na uloške, 6.765 kuna troškova uprave, 1.774 kune otpisa od inventara i nekretnina, 6.667,25 kuna poreza i osiguranja nekretnina i 13.579 kuna viška (ukupno 39.449, 50 kuna). U prihod je ušlo: 15.319,50 kuna kamata od danih zajmova članovima, 7.118 kuna u kupovima vrijednosnih papira, 16 kuna kamata na tekući račun kod Saveza, 342,57 kune kamata PAB-a, 12.860 kuna prihoda od nekretnina i 3.793,43 kune raznih primitaka. Kamata na zajmove je iznosila 6,5% godišnje, tj. 3% više nego na uloške. Prije nekoliko godina posudila je novac zadruzi u Ferdinandovcu, pa joj sada ona duguje još 80.000 kuna. Na kraju su navedeni nalozi zadruzi koje treba izvršiti da bi poslovanje bilo uredno: urediti nedostatke kod pristupnica i zadužnica, uvesti posebnu knjigu za zapisnike nadzornog odbora, uvesti novu knjigu Imenik članova, slati Savezu za svako polugodište izvadak iz knjige članova zajedno s duplikatom pristupnih i istupnih izjava, osigurati željeznu kasu, oglašavati

primitak novih članova i nabaviti za sve članove po jedan primjerak pravila.

Jalžabetić je, kao i zadruga, djelovao ne samo na gospodarskome i političkom, već i na kulturno-prosvjetnom polju. Tako je na njegovu inicijativu 4. ožujka 1906. godine otvorena zadružna Pučka knjižnica, koja je bila smještena u njihovoj zgradi. Pojedini Đurđevčani odmah su priskočili darovavši joj svoje knjige, a među njima je bio i sam Jalžabetić. Na osnivačkoj skupštini kritizirao je đurđevačku inteligenciju smatrajući da je ona trebala inicirati osnivanje, a ne seljaci. Čak je morao od Društva hrvatskih književnika u Zagreba naručiti pravila knjižnice da dokaže da osnivačka skupština nije nikakav politički skup, jer su neki njegovi politički protivnici govorili da osnivanje knjižnice koristi za svoj stranački probitak. Još je bio uputio molbu općinskome vijeću da oglasom obznani osnivanje knjižnice, no ono se oglušilo. Jalžabetić je to ovako komentirao: "Čulo se 50 puta na godinu proglašavati: 'U trgovini Moritza Kohna prodaje se friški kvas', i sl., dok se za osnivanje pučke knjižnice ne može ni jedan put proglasiti. Zar smo mi Hrvati tako nizko pali?"²⁹

Radeći na dobrobit seljaštva, Jalžabetić je 16. prosinca 1920. godine osnovao i Hrvatsko seljačko prosvjetno i dobrotvorno društvo. Svrha društva bila je proširiti i ukorijeniti seljačku prosvjetu i podići čovječansku samosvijest, ljubav i slogu među seljaštvom. Na osnivačkoj skupštini, kojoj je predsjedao, jednoglasno su prihvaćena pravila, a za predsjednika izabran je Jalžabetić, potpredsjednika Stjepan Filipović, tajnika Mijo Matočec, blagajnika Luka Matkov, a članove upravnog odbora Lovro Jalžabetić, Martin Miholek, Josip Aušperger, Štefo Horvat i Đuro Cestar. U nadzorni odbor izabrani su Ivan Hajduković, Josip Imbriša i Mato Matkov. Društvo se obvezalo da će uzdržavati čitaonicu i knjižnicu, priređivati razna stručna predavanja i prosvjetne zabave, priređivati posebne tečajeve za nepismene, za napredno gospodarenje i za odgoj djece, a napose o siročadi i zdravstvu; podržavati vezu između škole i kućnog odgoja, zauzimati se za prosvjetne i gospodarske prilike u svakoj seljačkoj obitelji, te pomagati kod osnivanja i vođenja različitih gospodarskih zadruga. Društvo se trebalo uzdržavati od članarine, dobrovoljnih darova i prihoda stručnih predavanja, tečajeva, te zabava. Upisnina je iznosila 4 kr., godišnja članarina 20, a podupirajuća 50 kr. Utemeljiteljni članovi odmah su uplatili po 200 kr. Računalo se i na formiranje društvenoga podmlatka, čiji bi član mogao biti svatko od 14-18 godina starosti. Za njih je članarina iznosila jednu krunu mjesečno.³⁰

Marvogojska udruga

Stanje stočarstva na početku 20. stoljeća na području Bjelovarsko - križevačke

²⁹ *Hrvatske novine*, 11, 15. III. 1906. i 16, 19. IV. 1906.

³⁰ Hrvatsko seljačko prosvjetno i dobrotvorno društvo, pravila, UOZV VIII-10 191/1920., HDA

županije nimalo nije izgledalo idealno, ali je ipak bilo razvijenije nego u ostalim hrvatskim krajevima. Za razvoj stočarstva zaslužan je ponajviše dr. Ivo Mallin³¹, predsjednik vladinog Odsjeka za narodno gospodarstvo (1896.-1907.). On je provodio smišljenu politiku glede razvoja stočarstva, od donošenja raznih zakona, povećanja subvencija, do zakona o promicanju gospodarstva (1905.) i određivanja pasminsko - uzgojnih područja. Stare domaće pasmine (buša, podolac) pomalo je istiskivala uvozna simentalna pasmina, čemu su pridonijeli Gospodarsko učilište u Križevcima i Poljoprivredno dobro u Božjakovini, koji su pokusima utvrđivanja proizvodnih svojstava različitih pasmina goveda došli do zaključka da simentalna pasmina iz sjeverozapadnih alpskih područja postiže najbolje rezultate u našim uvjetima. Tako je područje Bjelovarsko - križevačke županije pripalo području simentalnog i pincgavskog goveda, pa se 1903. i 1905. godine krenulo s uvozom prvih rasplodnih grla od kojih je formirana osnova simentalnoga goveda domaćeg uzgoja.³² Početkom 1908. godine na mjesto bana došao je Pavle Rauch, Podravec iz Martijanca, koji se posebno založio za napredak gospodarstva, poglavito stočarstva. S tim ciljem donio je odmah nekoliko zakonskih odredaba i odluka koje su bile značajne za čitavu Podravinu. Međutim, skočile su nabavne cijene goveda, a ono malo uvezenih grla nije bilo dostatno za širenje novih pasmina. Tada je odlučeno da se krene s osnivanjem marvogojskih udruga koje bi same proizvodile rasplodni materijal te uzgajale novi. Da bi potaknuo rad udruga, Vladin gospodarski odjel nabavljao je od njih bikove po višim cijenama, a po redovnim ih prodavao općinama (1 bika na 80-100 krava). Razlika u cijeni pokrivala se je iz vladinih subvencija. Unatoč većim cijenama u inozemstvu, gospodarski odjel omogućio je 1908. godine nabavu rasplodnih simentalnih junica za kotare Bjelovar, Sv. Ivan Žabno i Đurđevac. Za đurđevačko područje nabavu je preuzela seljačka zadruga, dok su općine određivale svoje seljake izaslanike koji su o državnom trošku trebali otputovati u Švicarsku. Iz Đurđevca krenuli su na put Jalžabetić i Valent Hodalić. Otputovali su iz Zagreba 24. kolovoza pod vodstvom banskog savjetnika Milorada pl. Cuculića, te upravitelja gospodarskog odsjeka prof. dr. Ottona Frangeša. Tom prilikom Jalžabetić i Hodalić kupili su 13 simentalnih junica i dva bika od Josipa Franka, uzgajivača i trgovca stokom iz Hüfingena (pokrajina Baden). Junice su plaćene prosječno 520 – 550, a bikovi 900 – 1.100 maraka po grlu. Takve junice Đurđevčani su kasnije nazivali *bademkama*. U Švicarsku putovali su preko Austrije, a vratili se preko Milana i Venecije. Bila je to jedinstvena prilika ljudima sa sela putovati u strane zemlje, jer si je to

31 Đurđevčani su se odužili dr. Mallinu time što su jedan mjesni trg proglasili njegovim imenom – Malinov trg. Danas je taj podatak sasvim nepoznat, pogotovo što u imenu trga nije pravilno napisano njegovo prezime, pa ljudi ime trga povezuju s malinama, što je pogrešno.

32 Antun Toni ŠRAMEK, Hrvatska marvogojska udruga u Sv. Ivanu Žabnu i osnivanje Saveza marvogojskih udruga Hrvatske i Slavonije, Sv. Ivan Žabno, 2008., 6, 20; Spomenica općine Gola u povodu 100. obljetnice Marvogojske udruge Gola 1908.-2008., Gola, 2008., 37.

malo tko tada mogao priuštiti.³³ Spomenute junice vlada je platili 20.995 kr., dok su zadrugari svoju cijenu otplaćivali na dva obroka. Bila je to prva organizirana nabava čistokrvnih simentalca koje su pristigle u Đurđevac, iako dotad simentalac Đurđevčanima nije bio nepoznat. Đurđevac se prvi puta susreo sa simentalskom pasminom 1900. godine, kad su za Hrvatsku bila nabavljena grla nje-mačkoga porijekla iz Mađarske. Jalžabetić se tih godina zdušno zalagao za uzgoj simentalca u Đurđevcu, jer je prevladavalo krupno rogato blago koje je potjecalo od prijašnje ugarske i podolske pasmine i od križanja s mölthalskom pasminom. Simentalca je smatrao najpogodnijim za ovaj dio Hrvatske. U svim nastojanjima za njegovo uvođenje uvijek je bilo onih koji su se tome protivili. O tome je 1901. godine pisao i u novinama. Progovorio je o stanju stočarstva u Đurđevcu, te se žalio na kotarskoga veterinarara Kolomana Weissa (Bijelić). Svoje zamisli pokušao je provesti zajedno sa svojim istomišljenicima još u podružnici Gospodarskoga društva, no ona to nije prihvaćala, pa se okrenuo zemljišnoj zajednici. Tražio je da odboru zemljišne zajednice dadu slobodne ruke kod nabave bikova, ali uz pomoć veterinarara. Međutim, vlast je vršila pritisak na odbor da mora uzeti vladinoga mölthalskog bika, koji je bio toliko loš i nerazvijen da je nagodinu već bio nesposoban, pa je morao biti prodan na štetu zemljišne zajednice. Na veterinarara Weissa okomio se zato jer je domaće bikove stalno proglašavao nesposobnima, pa su bila učestala licenciranja novih bikova. Za jedno licenciranje seljaci su Weissu plaćali 10 kruna, pa ga je Jalžabetić optužio da licencira isključivo zbog zarade. Također se osvrnuo i na domaćega kulturnog vijećnika koji se suprotstavljao uvođenju simentalca. Uspio je to učiniti tek kad je osnovao seljačku zadrugu.³⁴

Prvo simentalско grlo koje je upisano u matične knjige bila je Jalžabetićeva junica Šarula, kupljena 19. veljače 1900. godine. U narednih sedam godina sedam puta se telila. Prodana je krajem 1908. godine za 250 kr., jer nije mogla ostati bređa.³⁵ Sljedeća dobava bila je 1905. godine, kada je Zemljišna zajednica đurđevačke općine na stočarskom sajmu u Vrbovcu (20. ožujka) kupila za 640 kr. dvoje osobito lijepe muške teladi po 4 mjeseca starih, koje su uzeli za budući rasplod.³⁶ Zadruga je prva u Đurđevcu nabavila bika (900 kr.) simentalca, i to 1906. godine na stočarskoj izložbi u Zagrebu. Kasnije su neki nerazumni zadrugari prigovarali vodstvu jer je bik prodan za 200 kr., ukazujući time na gubitak zadruge. Međutim, nisu računali da je bik dao kvalitetan pomladak koji je bio redovito nagrađivan na stočarskim izložbama.³⁷ Prvu kravu simentalku Jalžabetić je kupio 1907. godine u Njemačkoj, koja je također upisana pod rednim brojem

³³ *Gospodarski list*, 19, 5. X. 1908.; *Hrvatske novine*, 38, 17. IX. 1908.

³⁴ *Hrvatska*, 21, 25. I. 1901.

³⁵ Ivan HODALIĆ, 100 godina uzgoja simentalke pasmine goveda na području Đurđevca i okolice 1910.-2010., Đurđevac, 2010., 47.

³⁶ *Gospodarski list*, 2, 5. IV. 1905.

³⁷ Središnji savez, računski zaključak za 1911., kut. 14/605, bilance, HDA

I u matičnim knjigama (grlo Mica; oznaka na rogu Z – 105). Ivan Plehaty, kotarski veterinar, zapisao je da je 1909. godine dala 3.600 litara mlijeka.³⁸

Zadružni pokret raširio se Podravinom i toliko je ojačao da su se počele osnivati i specijalizirane udruge, osobito stočarske, a nakon Prvoga svjetskog rata i one iz drugih gospodarskih grana. Prva marvogojska udruga na području županije osnovana je u Sv. Ivanu Žabnom (1905.), a potom u Goli (1908.). Stoga su i u đurđevačkoj zadruzi razmišljali o osnivanju takve udruge, budući da je bilo očitog napretka u radu sa stokom, kako unutar zadruge tako i van nje. Inicijativni sastanak o osnivanju marvogojske udruge održan je u siječnju 1909. godine na kojem je odlučeno da se nabavi još 100 junica i nekoliko bikova kako bi se simentalac još više raširio. Tom prigodom veterinar Plehaty održao je u nedjelju 7. ožujka predavanje o uzgoju simentalškoga goveda, a u organizaciji podružnice Hrvatskoga društva za pučku prosvjetu, kojeg je osnovao Jalžabetić. Već u svibnju uslijedila je nova prilika za nabavu junica, jer je vlada obećala da će u Švicarsku krenuti novo povjerenstvo. Zadrugari su se mogli predbilježiti za bređe junice simentalke i pincgavske pasmine, po povoljnoj cijeni od 650 kr. (plaćanje u obrocima), dok je stvarna cijena po grlu bila daleko veća. Upisi su se vršili 6. svibnja u 9 sati u općinskom uredu, a 9. svibnja i u Virju. Tada je upisano oko 80 junica na području đurđevačkoga kotara.³⁹ U Đurđevac pristiglo je 19 junica za koje je vlada dala novac, dok je zadruga obročno otplaćivala vladi, a kupci zadruzi (tri obroka). Obitelj Hodalić kupila je obročno čak dvije junice, otac i sin po jednu, dok su treću platili gotovinom (700 kruna) na licu mjesta. U povjerenstvu su i ovaj put bili Jalžabetić i Hodalić, te Đuro Frančina. Svima je iz zadružne blagajne isplaćeno po 20 kr. za putni trošak.⁴⁰ Pored tih junica, do 1912. godine zadruga je kupila i 3 bika simentalca, pa je dobiveno 82 čistokrvne teladi koja je prodana za 14.000 kr.⁴¹

Nakon toga pristupilo se osnivanju stočarske udruge. Prijedlog pravila udruge napisan je još 14. ožujka, a poslan 18. studenoga vladinom Odjelu za unutrašnje poslove. Već 30. studenoga primljen je dopis banskog savjetnika zemaljske vlade Odjela unutrašnjih poslova (br. III. A. 143/1-909) kojim nalaže napisati nova pravila sukladno pravilima marvogojske udruge u Sv. Ivanu Žabnom, koja su udruzi poslana na uvid naredbom od 5. veljače 1910. godine. Kad su pravila napisana i odobrena nije poznato, jer dokumenata u arhivu nema. Vjerojatno je to bilo u travnju ili svibnju 1910. godine. Sačuvan je samo prijedlog pravila iz kojih se može vidjeti kako je udruga trebala funkcionirati. U njima piše da udru-

38 I. Hodalić, 100 godina ..., 48.; Dragutin FELETAR, Prilozi za povijest zadrugarstva u Podravini, *Podravski zbornik* 89, Koprivnica, 1989., 26.

39 *Nezavisnost*, 16, 20. III. 1909.; *Hrvatske novine*, 4, 21. I. 1909.; 19, 6. V. 1909. i 20, 13. V. 1909.

40 Središnji savez, računski zaključak za 1909., kut. 14/605, bilance, HDA

41 *Hrvatski udrukar*, 6, 1. VI. 1912.

ga bude djelovala kao odjel Hrvatske seljačke zadruge.⁴² Je li ona bila stalno pod zadružnim okriljem ili je kasnije djelovala samostalno, nije poznato. Zna se samo za podatke da je 1930. godine promijenila ime u *Stočarska udruga četvrtog stupnja za uzgoj čistokrvnog simentalca*⁴³, a prema sačuvanim pravilima iz 1934. godine u *Stočarsku udrugu za uzgoj goveda simentalčke pasmine*⁴⁴. Za članove upravnog odbora izabrani su: Tomo Jalžabetić (predsjednik), Ivan Plehaty (tajnik), Valent Hodalić, Antun Delač, Đuro Frančina i Ivan Klikić. Prvi članovi udruge bili su: Ivan Hodalić, Mijo Svetec, Vatroslav Tomica, Jozo Hodalić, Milan Drakšić, Petar Mesar, Mato Kucel, Štefo Koren, Đuro Škurdija i Mato Tomica – sve odreda vrsni stočari, ali i Radićevci.⁴⁵

Svrha udruge bila je brinuti se za unapređenje marvogojstva uvadanjem boljih i plemenitijih pasmina, kako goveda tako i svake druge živine, odnosno, da ista bude upotrebljiva za gospodarstvo i da odgovara tržišnim zahtjevima. Naglasak se davao na simentalšku pasminu koja bi se uzgajala tako dugo dok se ne bi dobio čistokrvni domaći podmladak. Zato će uprava nabavljati, a kasnije strogo odabirati originalne junice i bikove i nastojati da bude trajno čistokrvnih plemkinja. Za svu stoku trebale su se voditi matične knjige kontrole doživosti krava. Udruga se obvezala da će nastojati godišnje organizirati i održati u Đurđevcu jednu izložbu i nagrađivanje takve stoke, kao i cijepljenje protiv bedrenice i tuberkuloze. Nabavu će u početku obavljati marvogojci na vlastiti trošak, a kasnije uz zajam seljačke zadruge i eventualnu pomoć vlade ili veterinarske zaklade. Predložena je članarina od 5 kr. godišnje, a udruga će ubirati proviziju od 2% od utška prodanoga blaga. Članom udruge moći će biti svaki član Hrvatske seljačke zadruge koji dokaže kupnju iz inozemstva izvornom marvinskom putovnicom, a kod nabave u Hrvatskoj svjedodžbom, koju plaća dvije krune. Svaki član obavezan je sudjelovati na izložbama stoke. Dobiveni pomladak trebao se odmah prijaviti, a plodkinje unesti u matične knjige, dok se kod prodaje trebalo javiti odboru za posredovanje. Predviđeno je da upravom rukovodi odbor od 5 članova. Predsjednika birati će glavna skupština, a tajnika, blagajnika i povjerenike, koji će nadzirati udругare u provođenju pravila, birat će upravni odbor. Upravni odbor organizirati će sajmove, nagrađivanja, cijepljenje i nabavu stoke. Njega će birati skupština tajnim glasanjem, jednako kao i revizijski odbor, te članove porote. Zadatak porote bio bi pregledavanje matičnih knjiga, primanje i brisanje grla iz evidencije, sudjelovanje jednim članom u radu općinskoga stočarskog povjerenstva, te obilježavanje grla udružnim znakom. Udruga se trebala financirati upisninom, članarinom, općinskim i zemaljskim potporama, darovima i ostalim dohodcima.⁴⁶

42 Središnji savez, kut. 12/605, HDA

43 I. HODALIĆ, 100 godina ..., 48.

44 Stočarska udruga za uzgoj goveda simentalčke pasmine, pravila, SBUO Pov. II 2713 i 3255/1934, HDA

45 I. HODALIĆ, 100 godina ..., 48.

46 Središnji savez, kut. 12/605, bilance, HDA

Tab. 3. Kupci simentalških junica 1909. godine

kbr.	ime i prezime	broj grla	prvi obrok
871	Tomo Jalžabetić	1	221,84
1.106	Jozo Hodalić	1	210,34
837	Valent Hodalić st.	1	221,84
138	Štefo Koren	1	210,34
739	Mijo Svetec	1	193,34
787	Milan Drakšić	1	210,34
122	Đuro Frančina	2	390,68
781	Mato Tomica	1	221,84
294	Vatroslav Tomica	1	210,34
640	Đuro Škurdija	1	210,34
208	Mato Kucel	1	210,30
589	Martin Bažulić	1	221,80
689	Đuro Banić	1	307,50
408	Ivo Redep	1	307,00
424	Đuro Zlatec	1	350,00
124	Jozo Jančijev	1	307,50
834	Valent Hodalić ml.	2	160,00

Izvor: Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga, ZSOJ u Zagrebu, kut. 14/605, HDA Zagreb

Da je Marvogojska udruga u Đurđevcu osnovana 1910. godine, vidi se u članku iz *Gospodarskog lista* u kojem je pisano o prodaji čistokrvnih simentalških bikova u Bjelovaru, u kojem se naglašava da se očekuje osnutak udruge u Đurđevcu jer dobro radi sa stokom. Spomenuta prodaja, odnosno županijsko kupovanje simentalških bikova, održana je u ožujku 1910. godine na sajmu u Bjelovaru. Đurđevčani su pristigli s 5 bikova, a tri je kupila vlada, s time da je jedan bio u klasi onih iz Žabna, koji su sloveli kao najkvalitetniji.⁴⁷ Neposredno nakon osnivanja udruge, u Đurđevcu je 2. rujna 1909. godine održana izložba stoke na koju je dotjerano 612 grla goveda. Podijeljene su 2 prve nagrade, 7 drugih, 46 trećih, 31 četvrtih i 8 diploma. Za nagradni fond vlada je udijelila 690, a općina 675 kr.⁴⁸ Da je udruga počela aktivno djelovati vidjelo se i po organiziranoj izložbi stoke za pomladak (13. kolovoza 1910.) na kojoj je prvu nagradu odnio Valent Hodalić (70 kruna), te po odobrenome redovitom godišnjem sajmu 3. rujna, za kojeg su se izborili 1911. godine.⁴⁹

⁴⁷ *Gospodarski list*, 6, 23. III. 1910.; *Hrvatski udrugar*, 5, 1. V. 1910.

⁴⁸ *Hrvatski udrugar*, 14, 30. IX. 1909.

⁴⁹ *Hrvatske novine*, 33, 18. VIII. 1910.

Prema izvješću ravnatelja zadruge na glavnoj skupštini održanoj 2. travnja 1912. godine, udruga je brojila već 92 grla simentalske pasmine. Da bi održali takvo stanje, zadruga se odlučila na kupnju još jednoga bika, budući da udruga još nije čvrsto stala na noge, niti je imala dovoljno novca. Zadruga je dala 500 kr., a vlada ostatak. Obećano je da će udruga vratiti novac zadruzi kad financijski ojača.⁵⁰ Zaredale su ubrzo razne stočarske izložbe na kojima su udrugari izlagali svoja grla, kako u Đurđevcu tako i u drugim mjestima. Zabilježene su izložbe 1912. i 6. rujna 1917. godine, na kojoj je bilo i ocjenjivanje. Tom prilikom izložili su dva bika, 117 krava s 44 teladi i 72 junice. Dodijeljeno je 82 zlatna, 20 srebrnih i 22 brončana odličja, uz nagradni fond od 4.150 kruna. Slična izložba održana je i iduće godine, a u svrhu obnove poslijeratnoga stočnog fonda. Udrugar Petar Mesar dobio je 1921. godine Priznanje za izvanredan uzgoj rasplodnog goveda.⁵¹ Uspješan rad seljačke zadruge i marvogojske udruge rezultirao je 1926. godine osnivanjem Svinjogojske udruge i Konjogojske udruge za srednji i teški nonius, a 1933. godine i Druge konjogojske za lipicance, te Treće za belgijske konje.⁵² Za njih također nije poznato jesu li djelovale samostalno ili u okviru zadruge. Statistika kaže da je đurđevački kotar 1927. godine, a prema popisu Osječke oblastne uprave, bio najjači po broju stoke (15.433 krave i dorasle junice, 227 bikova), te imao šest marvogojskih udruuga: u Ferdinandovcu (osn. 12. IV. 1923., 52 člana), Virju (osn. 1912., 180 članova), Virovski Konacima (osn. 1912., 95 članova), Hrvatska selekcijska marvogojska udruga u Virju (osn. 1922., 193 člana), u Severovcima (osn. 1924., 24 člana) i Đurđevcu (295 članova).⁵³

Sljedeće godine određeno je da se u Đurđevcu održi velika okružna gospodarско - stočarska izložba kojoj je odobreno 65.000 dinara potpore, što je bio najveći iznos za organiziranje takvih izložaba na području Osječke oblasti, a na uporan zahtjev marvogojskih udruuga odobreno im je održavanje još nekoliko manjih. Na sjednici oblasnog odbora od 28. kolovoza 1928. godine odlučeno je da se zbog uštede spomenuta izložba ipak spusti u rang kotarske, pa je i pripomoć smanjena na 40.000 dinara. Izložba je održana od 6. do 9. rujna te godine, na kojoj je bio nazočan prof. Ljubomir Maštrović, predsjednik oblasnog odbora, u pratnji Josipa Lovašena i Frana Kolara, predsjednika i tajnika izložbenog odbora.⁵⁴ Tom je prilikom Đurđevčan Stjepan Fuček⁵⁵ osvojio jednu od prvih nagrada za uzgoj simentalskog goveda. U svemu tomu veliku zaslugu imali su Stjepan Radić i

50 Središnji savez, računski zaključak za 1911. godinu. kur. 14/605, HDA

51 I. HODALIĆ, 100 godina ..., 43.

52 *Podravec*, 21, 13. VI. 1991.

53 Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Stjepan Radić i Podravina u vrijeme oblasnih samouprava od 1927. do 1928.; *Podravina*, vol. IV, br. 7, Koprivnica, lipanj 2005., 68.

54 M. KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Stjepan Radić i ..., 67-68, 73-74.

55 Fuček se aktivnim uzgojem simentalskoga goveda počeo baviti od 1925. godine, i nadalje je, sve do sedamdesetih godina redovito osvajao nagrade na raznim stočarskim izložbama. Nakon smrti jednako je bio uspješan i sin mu Franjo. *Glas Podravine*, 38, 28. IX. 1973. i 37, 27. IX. 1974.

Križevčanin Maštrović, kojega je Radić postavio u Osječku oblasnu skupštinu u kojoj je puno pomogao ovom kraju. Đurđevački marvogojci pojavili su se te godine i na Zagrebačkom zboru (izlagali su: Josip Harastija, Tomo Jalžabetić, Ivan Ređep, Stjepan Ređep, Josip Bešenić, Vatroslav Kovačić, Martin Ferenčić, Đuro Semeraj, Đuro Hodalić, Ivo Fuček i Antun Fuček) i na oblastnoj izložbi u Osijeku, na kojoj je Valent Hodalić nagrađen diplomom (1929. također diplomom). Uz spomenute izlagače tih su godina bili aktivni i Stjepan Fuček, Ivan Ferenčić, Josip Jančijev, Josip Marić, Mato Magdić, Đuro Čorba, Mato Pajtak i drugi.⁵⁶ Nažalost, na stočarskoj izložbi održanoj 1930. godine u Koprivnici, iz Marvogojske udruge prisutni su bili samo Tomo Franković (dvije krave sa po dvoje teladi i dvoje junadi), te Ivo Lončarić s jednim bikom.⁵⁷ Od te godine uvode se nove matične knjige i obvezna kontrola muznosti i masnoće mlijeka. Tajnik udruge bio je tada Martin Tomerlin.⁵⁸ Nadalje, u kolovozu 1930. godine u Đurđevcu održana je stočarska izložba čistokrvnih goveda na kojoj je nagrađeno 86 uzgajivača, a 18. prosinca veliki sajam rasplodnih bikova cijele Podravine, na koji je bilo dotjerano oko 250 bikova simentalske pasmine, od čega 180 bikova raznih marvogojskih udruga. Podravci su najveći uspjeh postigli na specijalnom sajmu i izložbi rasplodne stoke početkom rujna 1931. godine u Zagrebu. Među stokom iz cijele Jugoslavije bilo je 120 grla marvogojskih udruga s područja đurđevačkoga kotara koja su osvojila većinu prvih nagrada. Udruge su te godine sudjelovale i na stočarskoj izložbi u Novom Sadu. Stoga je bilo opravdano Jalžabetićevo negodovanje zbog kupovine čistokrvnih grla u inozemstvu, budući da je kod naših gospodarskih udruga bilo dovoljno domaćih rasplodnih grla. Prigovor je uputio 3. listopada 1930. godine u Bjelovaru na sastanku izaslanika svih općina đurđevačkoga kotara s ministrima dr. Matom Drinkovićem, dr. Kostom Kumandijem i Mirkom Neudorferom. Uspješan rad na uzgoju simentalskoga goveda sreskih marvogojskih udruga pokazao su u srpnju 1932. godine, kada su u Đurđevcu i Virju održani sajmovi rasplodnih bikova, a na kojima je bio nazočan izaslanik banske uprave inspektor Jovo Mraović. Na đurđevački sajam dovedeni su bikovi marvogojskih udruga iz Đurđevca, Virja, Kalinovca i Ferdinandovca. Kupljeno je 36 bikova prvorazredne kakvoće za 135.000 dinara, a bili su namijenjeni za srezove Novska, Bjelovar, Grubišno Polje i Koprivnica. Bila su to grla od 14 – 16 mjeseci starosti, uz prosječnu cijenu od 4 – 5 tisuća din. Rad ovih seljačkih zadruga i marvogojskih udruga zainteresirao je i strano novinstvo, pa je 14. lipnja 1932. godine Đurđevac posjetila Hödviga Mayer, novinarka iz Berlina. Osobito se zanimala za poslovanje seljačkih zadruga, razgledavala je župnu crkvu, te obišla šest seljačkih gospodarstava, a pokazala je interes i za kulturu našega seoskog

56 I. HODALIĆ, 100 godina ..., 43, 48.

57 Poljoprivredno - kulturna i stočarska izložba u Koprivnici 27. IX.-2. X. 1929., katalog, Koprivnica, 1929.

58 I. Hodalić, 100 godina ..., 48.

života. Tom prilikom posjetila je i Virje.⁵⁹

Tab. 4. Podatci o đurđevačkim simentalским grlima izloženima na Izložbi i sajmu rasplodne stoke u Zagrebu 1933. godine.

grlo	ime	broj	dat. telenja	otac	majka	dojn./kg
bik	Iroš	GJ 361	23. V. 1932.	Vinkler 415	Šara GJ 202	3.800
bik	Šarec	GJ 3903	10. VIII. 1932.	Erod 2	Košuta GJ 326	1.366
bik	Sokol	GJ 3936	10. IX. 1932.	Vinkler 3	Kita GJ. 46	2.942
bik	Sokol	GJ 3932	18. IX. 1932.	Cvetan 7	Milka GJ. 181	3.391
krava	Mira	MUGJ 120	13. XII. 1927.	Šarac MUGJ 2098	Cifra MUGJ 538	2.910
krava	Cifra	MUGJ 2	12. XII. 1925.	Bečar MUGJ 1153	Ruža MUGJ 703	3.072
krava	Mica	MUGJ 83	18. IV. 1926.	Adam imp. 24	Lisa MUF 39	2.473
krava	Milka	MUGJ 354	13. IV. 1930.	Michel imp. 18-247	Rozinka MUGJ 45	1.138
krava	Jagoda	MUGJ 58	22. VIII. 1925.	Sokol MUGJ 1743	Cifra MUGJ 461	3.383
krava	Jagoda	MUGJ 385	1. V. 1930.	Michel imp. 18-247	Fiola MUGJ 210	-
krava	Cifra	MUGJ 62	31. XIII. 1926.	Apis MUGJ 1371	Lila MUGJ 581	3.279
krava	Mica	MUGJ 37	3. X. 1924.	Sokol MUGJ 1345	Cvetulja MUGJ 421	2.289
krava	Milka	MUGJ 181	25. VIII. 1925.	Apis MUGJ 1381	Dragulja MUGJ 180	2.619
junica	Cifra	GJ 3735	3. XI. 1931.	Milan 238	Mica GJ 83	2.752

Izvor: Katalog izložbe i sajma rasplodne stoke u Zagrebu 9. i 10. IX. 1933., Zagreb, 1933., 44, 63-64, 78.

Nešto konkretnije podatke o sudjelovanju udrugara na izložbama imamo s izložbe i sajma rasplodne stoke održane u Zagrebu 9. i 10. rujna 1933. godine. Osim domaćih izlagača, Đurđevac je imao i predstavnike u ocjenjivačkim povjerenstvima. Tako su Valent Hodalić, tada prvi potpredsjednik Saveza hrvatskih marvogojskih udruga, i Mato Horvat, predsjednik Marvogojske udruge, bili članovi povjerenstva za ocjenjivanje goveda, a Valentin Višak, poljoprivredni pristav, u povjerenstvu za ocjenjivanje ovaca. Đurđevčani su se natjecali u tri kategorije simentalškog goveda: bikovi, krave i junice. Bikove su izložili udruga-

⁵⁹ Vladimir ŠADEK, Prilozi za povijest kotara Đurđevac u vrijeme šestosiječanjske diktature od 1929. do 1934., *Podravina*, vol. IV, br. 8, Koprivnica, prosinac 2005., 63-68.; *Podravske novine*, 30. 30. VII. 1932.

ri Đuro Hajduković (Iroš), Ivan Ređep (Šarec), Ferdo Hodalić (Sokol) i Milan Pintar (Sokol); krave Valent Hodalić (Mira), Mijo Fucak (Cifra), Mato Matkov (Mica), Ferdo Hodalić (Milka), Ivan Štefinc (Jagoda), Đuro Semeraj (Jagoda), Mato Živko (Cifra), Ivan Ferenčić (Mica) i Milan Pintar (Milka), te junicu Mato Matkov (Cifra). Na izložbi sudjelovali su još i članovi udruga iz Virja, Kalinovca i Ferdinandovca.

S đurđevačkog područja bile su izložene 94 simentalke krave, a jedini koji je osvojio zlatnu medalju, i 2.000 din., bio je Stanislav Florenski iz Virja (krava Liza). Mato Živko (krava Cifra) osvojio je 13. mjesto (500 din.), Valent Hodalić (krava Mira) 33. mjesto, a Mijo Fuček (Cifra) 45. mjesto, itd. Prema nalazima kontrole mliječnosti izloženih krava, prosječna mliječnost je bila 2.026 – 3.306 kilograma po kravi, a bila je podijeljena u nekoliko grupa. U prvu grupu pripadale su krave s više od 4.000 kg, a u drugu one od 3.600 – 4.000 kg. U ove dvije grupe nije bila uvrštena nijedna ovdašnja krava. Krave spomenutih udruga uvrštene su u 5. grupu od 2.601 – 2.900 kg, od kojih su one iz đurđevačke udruge imale prosjek od 2.614 kg, što je bilo manje od ostalih udruga. Najveću prosječnu mliječnost imale su krave kalinovačke udruge (2.684), zatim virovske (2.661) i ferdinandovačke (2.618). Po prosječnim udružnim postocima mliječne masti, udruge su bile bolje rangirane. Uvrštene su u II. grupu (3,5 – 3,9 %) od ukupno njih četiri; ferdinandovačka 3,90, kalinovačka 3,72, virovska 3,62 a đurđevačka 3,55 %.⁶⁰ Iz priložene tablice vidljivo je da je svako grlo imalo svoj evidencijski broj u kojem oznaka GJ (matična grla) i MUGJ (pomladak) označavaju Marvogojsku udruhu Đurđevac, a MUF Marvogojsku udruhu Ferdinandovac. Kod bikova, kratica imp. označava grlo nabavljeno iz uvoza.⁶¹ Oznaka se žigosala na lijevi, a broj na desni rog. Kod podmlatka su se oznake i brojevi tetovirali na uši. Prema podacima iz 1932. godine udruha je imala 149 članova, 6 bikova, 224 krave (pod kontrolom), 46 junica preko 2 godine starosti, 70 junica 1-2 god. starosti, 34 mlada bika, 42 muške i 30 ženske junadi od 6 mj. do jedne godine i 33 muške i 38 ženske teladi do 6 mjeseci starosti, a do 1931. godine prodala je 2.412 grla. Spomenute krave dale su 452.314 kg mlijeka prosječne masnoće od 3,55% (najveća 7,42%, najmanja 2,62%) i 16.079 kilograma mliječne masti (prosječno 92,94 kg po kravi). Ujedno su dale 71 muško tele i 63 ženske teladi. Statistika za 1933. godinu donosi sljedeće podatke: 133 člana, 6 rasplodnih bikova, 201 rasplodna krava, 37 junica s više od dvije godine starosti, 49 junica starosti 1 – 2 godine, 8 mladih bikova, 37 grla muške i 32 grla ženske junadi starosti od 6 mjeseci do jedne godine, 56 grla muške i 36 grla ženske teladi od po 6 mjeseci starosti, te 462 grla mlade teladi. Godine 1935. udruha je imala 223 člana i 325 matičnih krava, a 1938. 142 člana, jednog bika, 59 mladih bikova, 224

60 Izložba i sajam rasplodne stoke u Zagrebu 9. i 10. septembra 1933., Zagreb, 1936., 71, 73, 92.

61 Katalog izložbe i sajma rasplodne stoke u Zagrebu 9. i 10. IX. 1933., Zagreb 1933., 43-44, 63-64, 78.

rasplodne krave, 40 junica preko 2 god. starosti, 61 junica 1-2 godine, 46 muških i 29 ženskih junadi 6-12 mj. starosti, te 53 muške i 40 ženske teladi ispod 6 mj. starosti.⁶² Iz ovih podataka može se zaključiti da je do 1940. godine đurđevačka marvogojska udruga po brojnosti članstva i grla, kvaliteti grla i količini mlijeka i mliječne masti, ali i po sveukupnom radu, bila jedna od najjačih udruga, odmah iza one iz Sv. Ivana Žabna.⁶³

Na poticaj tamošnje udruge, u Sv. I. Žabnu osnovan je 1912. godine Savez marvogojskih udruga, koji je počeo djelovati tek od iduće godine, te započeo s vođenjem matičnih evidencija i kontrolom mliječnosti krava. Zbog toga se ta godina smatra početkom organiziranoga ugojno-seleksijskog rada u hrvatskom govedarstvu. Nadošli rat prekinuo je rad Saveza, a već 24. kolovoza 1919. godine pokušalo se s njegovim reorganiziranjem na glavnoj skupštini u Sv. I. Žabnu, na koju je pristiglo tek 7 predstavnika udruga (Žabno – 200 čl., 444 raspl. grla; Đurđevac – 225 čl., 443 raspl. grla, Vrbovec – 160 čl., oko 400; Križevci – 76 čl., oko 303; Virje – 76 čl., oko 149; Virovski Konaci – 40 čl., oko 112; Oborovo – 17 čl., oko 54), od njih 25 postojećih. Stanje stočarstva bilo je tada teško. Stočarska uprava ograničila se samo na kupovanje rasplodnih bikova, i to je bila jedina potpora koju su udruge dobivale od državne vlasti. No zbog rasta cijena bikova, padala je vrijednost potpore (1919. je bik koštao 1.000-2.000 din., a narednih godina i do 10.000 din.). Udruge su zapale u još težu situaciju nakon ukidanja županija i formiranja oblastnih samouprava, pa su izostale ili su smanjene razne potpore. Savez marvogojskih udruga obnovljen je tek 23. svibnja 1926. godine u Zagrebu, kad je Savezu pristupilo 40 udruga, a kontrola mliječnosti uvodi se ponovno 1929. godine. Pravila Saveza donijeta su na izvanrednim glavnim skupštinama u Đurđevcu (28. V. 1928.) i Sv. I. Žabnu (14. X. 1928.). Ispočetka je rad Saveza bio usmjeren u organiziranje kontrole muznosti krava, a zbog toga je do 1931. godine Savez napustila skoro četvrtina članstva. No, do 1941. godine djelovalo je oko 100 udruga s oko 3.000 registriranih simentalskih krava.⁶⁴

Ako se uzme u obzir Jalžabetičev prijašnji rad u đurđevačkoj podružnici Gospodarskoga društva i aktivnost na političkom planu kao člana Radićeve seljačke stranke, županijske skupštine, Sabora, te ravnateljstva Središnjeg saveza Hrvatskih seljačkih zadruga u Zagrebu (1918.-1926.), može se zaključiti da je bio središnja ličnost u Đurđevcu u prvoj polovici 20. stoljeća. Njegove zasluge danas nisu nimalo vrednovane, i to isključivo iz političkih razloga, jer se nakon napuštanja HSS-a okrenuo jugoslavenskoj političkoj opciji. Na taj način diskreditirao se u javnosti što mu je znatno smanjilo ugled, te je bio omrznut u Đurđevcu.

62 90. obljetnica organiziranog uzgojno - selektivnog rada u stočarstvu Hrvatske, Zagreb, 2003., 19.; I. HODALIĆ, 100 godina ..., 49, 54.

63 A. T. ŠRAMEK, Hrvatske ..., 20, 39-45; Izložba i sajam ..., 62-63.

64 Zvonimir PUŠKAŠ, Hrvatske marvogojske udruge, *Poljoprivredne aktualnosti*, 5, Zagreb, 1987., 849, 851-852, 858.; Spomenica općine ..., 37, 54.

Takav stav o Jalžabetiću zadržao se i nakon Drugoga svjetskog rata, pa sve do danas. Unatoč tomu, može ga se smatrati najzaslužnijim za razvoj gospodarstva i zadrugarstva u Đurđevcu i đurđevačkoj Podravini.

IZVORI I LITERATURA:

- Antun Toni ŠRAMEK, Hrvatska marvogojska udruga u Sv. Ivanu Žabnu i osnivanje Saveza marvogojskih udruga Hrvatske i Slavonije, Sveti Ivan Žabno, 2008.
90. obljetnica organiziranog uzgojno-selektivnog rada u stočarstvu Hrvatske, Zagreb, 2003.
- Dragutin FELETAR, Prilozi za povijest zadrugarstva u Podravini, *Podravski zbornik 89*, Koprivnica, 1989.
- Hrvatski biografski leksikon, sv. VI, Zagreb, 2005.
- Hrvatsko seljačko prosvjetno i dobrotvorno društvo, pravila, UOZV VIII-10 191/1920., Hrvatski državni arhiv u Zagrebu
- Ivan HODALIĆ, 100 godina uzgoja simentalke pasmine goveda na području Đurđevca i okolice 1910. – 2010., Đurđevac, 2010.
- Izložba i sajam rasplodne stoke u Zagrebu 9. i 10. septembra 1933., Zagreb, 1936.
- Jure KRIŠTO, Prešućena povijest – Katolička crkva u hrvatskoj politici 1850-1918., Zagreb, 1994.
- Katalog izložbe i sajma rasplodne stoke u Zagrebu 9. i 10. IX. 1933., Zagreb, 1933.
- Liber memorabilium parochiae s. Georgii in Gjurgjevac, spomenica, župni ured Župe sv. Jurja u Đurđevcu
- Martin MATIŠIN, Poljoprivredne organizacije Virja, *Virje na razmeđu stoljeća*, zbornik IV, Virje, 1991.
- Milan KIEPACH, Poslovnik za Hrvatske seljačke zadruge koje stoje u poslovnoj svezi s Hrvatskom poljodjelskom bankom u Zagrebu, Zagreb, 1902.
- Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Ban Pavle Rauch i Podravina, *Podravski zbornik 1998. -1999.*, Koprivnica, 1999.
- Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Struktura seoskog posjeda u Podravini u prvoj polovini dvadesetoga stoljaća, *Podravski zbornik 90*, Koprivnica, 1990.
- Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Stjepan Radić i Podravina u vrijeme oblasnih samouprava od 1927. do 1928.; *Podravina*, vol. IV, br. 7, Koprivnica, lipanj 2005.
- Mira KOLAR DIMITRIJEVIĆ, Trnovit životni put Tome Jalžabetića, *Đurđevački zbornik*, Đurđevac, 1996.
- Oporuka Matije Kolara, ovjereni prijepis od 24. rujna 1912. godine u Zagrebu
- Poljoprivredno-kulturna i stočarska izložba u Koprivnici 27. IX.-2. X. 1929., katalog, Koprivnica, 1929.
- Pravila Hrvatske seljačke zadruge u Gjurgjevcu, Gjurgjevac, 1920., pretisak, Gradska knjižnica i čitaonica u Đurđevcu
- Spomen-knjiga Središnje sveze hrvatskih seljačkih zadruga pod okriljem Hrvatske poljodjelske banke,

Zagreb, 1912.

Spomenica općine Gola u povodu 100. obljetnice marvogojske udruge Gola 1908.-2008., Gola, 2008.

Središnji savez hrvatskih seljačkih zadruga, ZSOJ u Zagrebu, kut. 12/605 i 14/605, zadruga u Đurđevcu, Hrvatski državni arhiv u Zagrebu

Stjepan RADIĆ, Devet seljačkih zastupnika, izabranih prvi put po proširenom izbornom pravu u banskoj Hrvatskoj: politički njihov rad, Zagreb, 1912.

Tisak: *Glas Podravine, Gospodarski list, Hrvatska, Hrvatske novine, Hrvatski narod, Hrvatski udruagar, Nezavisnost, Podravac i Podravske novine*

Vladimir MIHOLEK, Podružnica Gospodarskoga društva u Đurđevcu 1891.-1907., *Podravski zbornik 2005.*, Koprivnica, 2005.

Vladimir ŠADEK, Prilozi za povijest kotara Đurđevac u vrijeme šestosiječanjske diktature od 1929. do 1934., *Podravina*, vol. IV, br. 8, Koprivnica, prosinac 2005.

Vladimir ŠTEINER, Hrvatske seljačke zadruge, Zagreb, 1915.

Zadrugar, kalendar Hrvatskih seljačkih zadruga za 1911.-1938.

Željko MATAGA, Poljoprivredno zadrugarstvo Hrvatske – povijest, stanje, perspektive (1860.-1990.), Zagreb, 1991.